

Hrvatski jezik kao jezik prava Europske unije: primjer (kiber)sigurnosti s pravne i terminološke strane

Iz najranijih dana svojega učenja i obrazovanja pamtimo da su nam za svaku veliku i iznimno važnu temu o kojoj smo trebali pisati ili govoriti, a kad ne bismo znali odakle početi, naši učitelji rekli: „Počni od sredine!“. Danas znamo da to zapravo znači od najvažnijega, a ovom je prigodom najvažniji položaj hrvatskoga jezika kao jezika prava Europske unije. Naime, hrvatski jezik kao jedan od jezika prava Europske unije zanimljiv je po mnogočemu u usporedbi s hrvatskim jezikom kao službenim jezikom Republike Hrvatske i jezikom hrvatskoga prava. Prije svega, glavna je razlika u njegovu doseg, s jedne strane, te, s druge strane, u potrebi da se u njega ugradi, među ostalim, brzorastuće nazivlje koje nastaje u Europskoj uniji i često nadilazi nacionalne granice. Upravo zbog tih okolnosti i hrvatski jezik, kao i sve ostale jezike prava Europske unije, potrebno je u tome kontekstu promatrati iz nadnacionalnoga okvira. Pritom se, naravno, moraju poštovati svi pravni i jezikoslovni (unutar toga i terminološki) standardi koji istodobno ne odstupaju od normirane uporabne jezične prakse u državi članici, ali ni od uzusa koji tu praksu nadograđuju na razini EU-a, što je uistinu zahtjevna zadaća. Da pojasnimo, unatoč čestomu (i razumljivomu) porivu i čitatelja pravnih tekstova i nacionalnih tijela koja sudjeluju u njihovu oblikovanju da odrede hrvatsku jezičnu inačicu dokumenata na način kojim bi ona bila namijenjena samo Republici Hrvatskoj kao državi članici i njezinim građanima, praksa je gotovo dijametralno suprotna jer ne dopušta da se hrvatski jezik kao jezik prava Europske unije na taj način ograniči i da njegov položaj ostane zadan samo nacionalnim okvirima i za nacionalne potrebe. Naime, svaki od službenih jezika prava Europske unije jednako je izvoran i primjenjiv na cijelome području Unije i za sve građane Unije. To u praksi znači da danas nije više teško zamisliti državljanina Kraljevine Švedske ili Republike

* Sven Šipoš načelnik je Hrvatskoga jezičnog odjela u Glavnome tajništvu Vijeća EU-a s prethodnim dugogodišnjim stažem pravnika lingvиста u Pravnoj službi Vijeća. Hrvatskim (pravnim) jezikom u EU-u bavi se od samih njegovih početaka, među ostalim kao član pretpripravnoga tima zaduženoga za pravno-jezičnu reviziju temeljnih ugovora Europske unije na hrvatskome jeziku. Zagovaratelj je uporabe kvalitetnoga i jasnoga jezičnog izričaja kao nužnoga elementa za tumačenje pravnoga teksta i pravnu sigurnost.

* Irena Miloš znanstvenica je u Odjelu za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, u kojemu radi dvadeset godina, a posljednjih je šest godina aktivno radila u Europskoj uniji na terminologiji i razvoju hrvatskoga jezika šireći suradnju s nacionalnim tijelima i akademskom zajednicom u Hrvatskoj te sa zajednicom prevoditelja, terminologa i pravnika lingvиста u institucijama Europske unije.

Irske, usto govornika hrvatskoga jezika, kako se služi upravo hrvatskom inačicom određenoga akta. Riječ je i o svojevrsnoj europskoj nadgradnji koju smo stekli ulaskom Hrvatske u EU i novom dvojnomo ulogom hrvatskoga jezika kao službenoga jezika u EU-u, ali i službenoga jezika EU-a (npr. katalonski i baskijski također su službeni jezici u Europskoj uniji, ali nisu službeni jezici EU-a). Drugim riječima, unijeli smo u EU svoju pravnu i jezičnu, terminološku baštinu, a od EU-a dobili sve dosege pravno-jezičnoga i terminološkoga „europskoga miraza”. Zanimljivo je istaknuti da je „vlasništvo” nad jezičnom inačicom još izazovnije kad je riječ o državama koje dijele zajednički službeni jezik, primjerice njemački (Njemačka, Luksemburg, Austrija), francuski (Belgija, Francuska, Luksemburg), nizozemski (Belgija, Nizozemska) i grčki (Grčka, Cipar), a time zapravo postaje jasnije da jezik prava Europske unije nije i ne može biti posve istovjetan jeziku nacionalnoga prava njezine države. Razlike su često namjerne, da bi se uspostavilo jasnije razlikovanje između sličnih, ali ipak različitih pravnih koncepata, no katkad su one i slučajne, proizišle iz činjenice da pravo Unije i nacionalno pravo nastaju u različitome prostoru i vremenu. Pravna sigurnost svake takve službene inačice dokumenta zahtijeva (najmanje) točnost sadržaja, terminološku dosljednost i uporabnu vrijednost koja proizlazi iz uputa koje je valjalo slijediti pri izradi teksta. Nacionalni stručnjaci u državama članicama pritom imaju mogućnost predlagati rješenja i doprinijeti prijevodu te su dobrodošli utjecati na jezični izričaj prava Unije, i to ne samo na „svojemu” nego i na svim drugim jezicima Unije. U praksi komentari država članica pri završnome oblikovanju akata Unije ipak su najčešće ograničeni na službene jezike države o kojoj je riječ, dok će komentiranje preostalih inačica prepustiti drugima. No, ta ustaljena praksa nipošto ne uspostavlja „vlasništvo” nad pojedinom jezičnom inačicom te se akti Europske unije uvijek donose i objavljuju usporedno, u „kompletu” na 24 službena jezika Unije.

Prefiksoid *cyber-/kiber-*

Tako je u središtu pozornosti u novije doba bila i rasprava o nazivima koji uključuju (u engleskome jeziku) prefiksoid *cyber-*, a koji je u hrvatskome standardnom jeziku već prihvaćen kao *kiber-*, prema svojem temeljnom obliku i podrijetlu iz grčkoga jezika (vidi *Hrvatski pravopis*: www.pravopis.hr, *Jezični savjetnik*: www.jezicni-savjetnik.hr, *Bolje je hrvatski!*: www.bolje.hr). Taj prefiksoid označuje sve povezano s prividnom (virtualnom) stvarnosti nastalom s pomoću računala, odnosno sve što se događa ili se povezuje s interaktivnom domenom sastavljenom od digitalnih mreža koja se upotrebljava za pohranu, izmjenu i komunikaciju informacija, a koja se naziva *kiberprostor*.

U osnovi, *kiber-* se nalazi i u riječi *kibernetika* (engl. *cybernetics*), no danas se *kibernetika* upotrebljava u značenju znanosti o općim zakonitostima procesa upravljanja, reguliranja, dobivanja, pohranjivanja, pretvorbe i prijenosa informacija u sustavima neovisno o njihovoj prirodi ili, pak, znanosti o vođenju postupaka prema određenomu cilju (više o tome već se pisalo i u *Hrvatskome jeziku*, 2015., br. 1, u članku Antuna Halonje: *Anarhija u kiberprostoru*).

U zakonodavstvu je *cyber-* relativno velik izazov u prevođenju na većinu europskih jezika, pa ni hrvatski u tome nije iznimka. *Budimpeštanska konvencija*³ prva ga uvodi ozbiljnije u jezik prava u složenici *cybercrime*. No, taj se naziv u njoj upotrebljava samo u naslovu i uvodnim izjavama, dakle nije riječ o definiranome nazivu, a individualna kaznena djela obuhvaćena *Konvencijom* precizno su opisana, pri čemu se u njihovim nazivima na engleskome ne upotrebljava riječ *cybercrime* ni *cyber-* općenito. Ipak, upravo su iz toga teksta potekle poteškoće s tim pojmom u različitim jezicima. Francuski, kao službeni jezik *Konvencije* (uz engleski), tom je prilikom uspostavio jednaku praksu kao i engleski jezik, stvarajući tako novi naziv *cybercriminalité*, upravo radi razlikovanja između naziva *cybernetics/cybernétique* i novoga prefiksoida *cyber-*. Mnogi jezici, ne našavši u međuvremenu bolje rješenje, posežu najprije za nazivom *računalni kriminalitet*. No, ubrzo se on pokazao neprikladnim i preuskim te ga naknadno zamjenjuju. Najzanimljiviji je pritom primjer njemačkoga jezika jer se u prijevodu teksta *Konvencije* upotrebljava naziv *Computerkriminalität*, a u kasnijoj praksi stvara naziv *Cyberkriminalität*, preuzimajući tako ne samo rješenje nego i sam oblik prefiksoida izravno iz engleskoga jezika. Riječ je o, za njemački jezik, posve netipičnome rješenju, ali je namjera njegova odabira vrlo jasna – odmicanje od naziva *Kybernetik*, koji je značenjski različit od prefiksoida *cyber-*. Naveli smo, radi ekonomičnosti, primjere samo najvećih jezika, no situacija je usporediva u svim službenim jezicima Unije te se gotovo svi jezici danas koriste prefiksoidom *cyber-* prilagođenim vlastitu načinu pisanja ili preuzetim u izvornome obliku. Navest ćemo samo nekoliko primjera prijevoda naziva *kibersigurnost* iz *Akta o kibersigurnosti* (Uredba (EU) 2019/881 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o ENISA-i (Agencija Europske unije za kibersigurnost) te o kibersigurnosnoj certifikaciji u području informacijske i komunikacijske tehnologije i stavljanju izvan snage Uredbe (EU) br. 526/2013 (*Akt o kibersigurnosti*): *cybersécurité* (francuski), *Cybersicherheit* (njemački), *cyberbezpieczeństwo* (poljski), *cyberbeveiliging* (nizozemski); *cybersäkerhetsbyrå* (švedski), *куберсигурност* [kibersigurnost] (bugarski), *ciberseguridad* (španjolski), *cibersicurezza* (talijanski), *Küberturvalisuse* (estonski)... U hrvatskome jeziku još je pri prevođenju *Budimpeštanske konvencije* bilo vidljivo nastojanje da se odmakne od preuskoga pojma *računalni* te se rješenje također nastojalo približiti pojmu koji odražava prefiksoid *cyber-*. Ipak, tada upotrijebljeni naziv *kibernetički*, iako s uskostručnoga aspekta znatno bolji nego *računalni*, još uvijek nije bio posve odgovarajući. U pitanju su terminološka nepreciznost koja proizlazi iz semantičke nepreciznosti te nedostatni tvorbeni potencijal samoga naziva.

Kibernetički i *kiber-*

Relevantni hrvatski i strani rječnici, leksikoni i enciklopedije nazivu *kibernetika* pridaju značenje koje je izjednačeno sa značenjem naziva *cybernetics; cybernétique; Kybernetik*; (od grčkog *κυβερνήτης* [kubernêtês] – voditi, upravljati, a od iste se riječi primjerice izvode

³ Convention on Cybercrime of the Council of Europe (CETS No.185)

i engleske riječi *to govern; government*). Iako je kibernetika nedvojbeno poslužila kao podloga za pojavu i razvoj prefiksoida *cyber-*, značenja su im različita, pri čemu je *cyber-*, u kontekstu o kojemu je ovdje riječ, zapunio semantičko polje povezano s prividnom stvarnosti nastalom s pomoću računala. Upravo zbog tog razlikovanja nije uputno prefiksoid *cyber-* zamjenjivati nazivom *kibernetički*. Na tu se terminološku nepreciznost upućuje i u znanstvenim radovima pravnoga diskursa: „...*Convention on Cybercrime* preveden je kao *Konvencija o kibernetičkom kriminalu*, premda riječ *kibernetika*, engl. *cybernetics*, nije istoznačnica riječi *cyber*. Kibernetiku bismo najkraće mogli definirati kao ‘sustavno proučavanje komunikacije i upravljanja u organizacijama svih vrsta’, a za *cyber* još ne postoje precizne definicije; smatramo da tu grupu kaznenih djela treba jednostavno zvati *cyber-kriminal*, odnosno *cyber-kaznena djela*.” (Vojković, G.; Štambuk-Sunjić, M. 2006. *Konvencija o kibernetičkom kriminalu i kazneni zakon Republike Hrvatske, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 43(1), str. 123 – 136. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/37805>).

Za pronalaženje modernoga i sveobuhvatnoga terminološkog rješenja prijevoda prefiksoida *cyber-* svakako valja uzeti u obzir sve navedene stručne aspekte, a na sreću hrvatskoga jezika kao jezika prava EU-a početno pravopisno neprilagođene strane riječi (zadržavanje engleskoga oblika prefiksoida uz pisanje sa spojnicom) uklopljene su već u hrvatski standardni jezik te se *kiber-*, kao i svaki prefiksoid (*video-*, *audio-*, *eko-*, *bio-* itd.), piše sastavljeno s riječju kojoj se dodaje.

Pridjev *kibernetički* kao prijevod prefiksoida *cyber-* dalje je problematičan zbog praktičnih razloga koji se pojavljuju pri njegovoj uporabi: ponajprije, taj se pridjev, kako smo naveli i kako potvrđuju relevantni stručni izvori, temeljno odnosi na kibernetiku i njezine discipline (kibernetičke teorije) te na kibernetičare/kibernetičarke, a s druge strane kad se primjerice *cybersecurity* (= kibersigurnost) upotrebljava u višerječnim nazivima tipa *cybersecurity risk* (*kibersigurnosni rizik / rizik za kibersigurnost*), *cybersecurity threat* (*kibersigurnosna prijetnja / prijetnja kibersigurnosti*) prijevodi *kibernetički rizik* i *kibernetička prijetnja* nisu zadovoljavajući. Uporabom prefiksoida *kiber-* uvelike se olakšava tvorba cijeloga gnijezda naziva koji su potrebni radi točnoga prijevoda koji ne dovodi do različitoga pravnog tumačenja zakonodavnih akata Unije (i omogućuje pravnu sigurnost), što je cilj svakomu prevoditelju, terminologu i pravniku (lingvistu) koji radi na jezičnoj inačici dokumenta, a među ostalim i osnovna zadaća pravne službe Vijeća Europske unije. Naravno, s istim su se problemom susreli i hrvatski stručnjaci tijekom pravne revizije hrvatske inačice *Akta o kibersigurnosti*. Primjerice, za *cybersecurity certification* predloženo rješenje *kibernetička sigurnosna certifikacija* nije bilo prihvatljivo i pravilno jer, ako se piše odvojeno, pojam *kibernetička sigurnosna certifikacija* ima drukčije značenje te znači *sigurnosnu certifikaciju* koja je ujedno i *kibernetička*, odnosno u tome se slučaju oba pridjeva, i *kibernetička* i *sigurnosna*, odnose na *certifikaciju*. S obzirom na to da je jasno da se naziv *kibernetički* odnosi na *sigurnost*, a ne na *certifikaciju*, taj pridjev trebalo bi pisati sastavljeno, kao *kibernetičkosigurnosna certifikacija*. No, takvo rješenje ne postoji, niti je ikad zaživjelo u praksi, a i da postoji, teško bi dalje riješilo neprikladnu

(nejednoznačnu) uporabu pridjeva *kibernetički* u dinamičnome terminološkom probouju prefiksoida *cyber-*, posebice u složenicama i višerječnim nazivima (*cyberbullying* i *cyberbully*, *cybercop*, *cyberdollar/cyberbuck*, *cybervictim*, *cybername*, *cyber age*, *cyberart*, *cybermall*, *cyber situational awareness...*). Stoga su pravne i prevoditeljske službe europskih institucija, u skladu sa svojom dobro razvijenom terminološkom praksom, koja uključuje i terminološko planiranje te usklađivanje na međuinstitucijskoj razini, potražile i uskladile najbolje rješenje za razvoj i primjenu svih *kibernaziva*, a to je uporaba prefiksoida *kiber-* mogućnost da se od jednorječnih imenica tipa *kibersigurnost* tvori potreban pridjev *kibersigurnosni*. Takvo se rješenje već dulje vrijeme dosljedno upotrebljava u referentnim aktima Europske unije, čime je uspješno prevladana tvorbena nedostatnost i semantička nepreciznost naziva *kibernetički*. O ovoj zanimljivoj temi može se napisati uistinu mnogo jer je i naziva s prefiksoidom *kiber-* sve više, no to ćemo rado ostaviti za jedan od idućih članaka u *Hrvatskome jeziku*.

(engl.) cyber risk, cybersecurity risk	✓ kiberrizik, kibersigurnosni rizik (rizik za kibersigurnost)	X kibernetički rizik (rizik za kibernetičku sigurnost)
(engl.) cyber threat, cybersecurity threat	✓ kiberprijetnja, kibersigurnosna prijetnja (prijetnja kibersigurnosti)	X kibernetička prijetnja (prijetnja za kibernetičku sigurnost)
(engl.) cyberincident, cybersecurity incident	✓ kiberincident, kiberisigurnosni incident	X kibernetički incident
(engl.) cyber alert, cybersecurity alert	✓ kiberupozorenje, kibersigurnosno upozorenje	X kibernetičko upozorenje
(engl.) cybersecurity certification	✓ kibersigurnosna certifikacija	X kibernetička sigurnosna certifikacija